

**II CSK 583/12, Przedmiot postępowania o podział majątku wspólnego. - Postanowienie
Sądu Najwyższego**

LEX nr 1375148

Postanowienie

Sądu Najwyższego

z dnia 26 czerwca 2013 r.

II CSK 583/12

Przedmiot postępowania o podział majątku wspólnego.

TEZA aktualna

Co do zasady przedmiotem postępowania o podział jest majątek, który był objęty wspólnością majątkową i istniał w dacie jej ustania. Ruchomości i nieruchomości wchodzące w skład majątku w tej dacie muszą jednak istnieć w dacie dokonywania podziału, bowiem decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia mają okoliczności istniejące w dacie zamknięcia rozprawy (art. 316 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Sąd ma obowiązek orzeczenia o przyznaniu jednemu z byłych małżonków istniejących składników majątkowych i dokonania rozliczenia ich wartości. Składniki bezprawnie zniszczone lub zbyte przez jednego z małżonków podlegają rozliczeniu, natomiast składniki zużyte w toku normalnego używania nie są uwzględniane. Tożsama sytuacja zachodzi w wypadku, gdy prawo własności całej nieruchomości lub jej części stanowiące majątek wspólny w czasie ustania wspólności majątkowej, zostaje utracone przez byłych małżonków po tej dacie, a przed dokonaniem podziału. Może być to wynikiem takich zdarzeń prawnych, jak przejście własności nieruchomości na osobę trzecią ex lege, uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, a także - jak w sprawie niniejszej - skutecznego odwołania darowizny. Odwołanie to, będące jednostronną czynnością prawną darczyńcy, wywiera wprawdzie jedynie skutek obligacyjny, jednakże z chwilą złożenia oświadczenia przez obdarowanego o zwrotnym przeniesieniu prawa własności lub uprawomocnienia się wyroku zastępującego to oświadczenie (art. 64 k.c. i art. 1047 k.c.) następuje skutek rzeczowy, co prowadzi do definitywnego zniesienia stosunku prawnego powstałego w wyniku zawartej umowy darowizny i przywraca w zakresie prawa własności taki stan prawny, jaki istniał przed jej zawarciem. Brak jest zatem w takim wypadku podstaw do objęcia nieruchomości lub jej części podziałem majątku wspólnego, skoro byli małżonkowie lub jeden z nich utracili w części albo w całości prawo własności nieruchomości na rzecz osoby trzeciej.

UZASADNIENIE

Skład orzekający

Przewodniczący: Sędzia SN Henryk Pietrzkowski.

Sędziowie SN: Maria Szulc (sprawozdawca), Katarzyna Tyczka-Rote.

Sentencja

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku J. C. przy uczestnictwie I. C. o podział majątku, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 26 czerwca 2013 r., skargi

kasacyjnej wnioskodawcy od postanowienia Sądu Okręgowego w P. z dnia 24 maja 2012 r., uchyla zaskarżone postanowienie w punkcie I. 1, 3, 4 (jeden, podpunkt 1, 3 i 4) oraz w punkcie III i IV (trzecim i czwartym) i sprawę w tym zakresie przekazuje Sądowi Okręgowemu w P. do ponownego rozpoznania i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie faktyczne

Zaskarżonym postanowieniem Sąd Okręgowy zmienił postanowienie Sądu Rejonowego w ten sposób, że ustalił, iż w skład majątku wspólnego I. C. i J. C. wchodzi udział 3/8 części w zabudowanej nieruchomości oznaczonej numerem 1777 o powierzchni 0,0700 ha o wartości 65.848 zł i przyznał ten udział I. C., zasądzając na rzecz wnioskodawcy tytułem dopłaty kwotę 11.030 zł płatną w terminie do dnia 1 września 2012 r., odrzucił wniosek J. C. o zasądzenie kwoty 6.480 zł tytułem zwrotu nakładów poczynionych na majątek wspólny oraz oddalił apelację uczestniczki w pozostałej części i wnioskodawcy w całości.

Sądy obu instancji ustaliły, że wspólność ustawowa pomiędzy stronami została zniesiona wyrokiem z dnia 18 listopada 2005 r. w sprawie sygn. III RC(...)/05, a wyrokiem z dnia 3 czerwca 2007 r. sygn. IC(...)/07, Sąd Okręgowy rozwiązał małżeństwo przez rozwód z winy męża. W dniu 22 maja 2001 r. J. C., T. C. i E. K. podarowali stronom swoje udziały 7/8 części w nieruchomości położonej w S. o powierzchni 0,0700 ha o wartości 174.595 zł, oznaczonej numerem (...), dla której prowadzona jest księga wieczysta (...), a udział 1/8 części należał do wnioskodawczynie z tytułu spadkobrania. W tym dniu małżonkowie zawarli umowę rozszerzającą wspólność ustawową małżeńską na wszelkie przedmioty i prawa majątkowe nabyte przed zawarciem małżeństwa. Wskutek odwołania darowizny przez J. C. Sąd Rejonowy wyrokiem z dnia 30 października 2008 r. w sprawie sygn. IC(...)/08, zobowiązał J. C. do złożenia oświadczenia woli przenoszącego na nią własność udziału wynoszącego 5/16 części w powyższej nieruchomości.

Do majątku wspólnego Sąd Rejonowy zaliczył ruchomości stanowiące wyposażenie domu oraz całą nieruchomość położoną w S. uznając, że bez znaczenia dla podziału majątku pozostaje wyrok w sprawie IC(...)/08 jako wydany już po ustaniu wspólności ustawowej małżeńskiej. Sąd drugiej instancji nie podzielił tego stanowiska i wskazał, że zgodnie z art. 684 k.p.c., stosowanym odpowiednio poprzez art. 567 § 3 k.p.c., skład oraz wartość majątku podlegającego podziałowi ustala sąd, przy czym aczkolwiek miarodajna dla ustalenia przynależności danego prawa do majątku wspólnego jest chwila ustania wspólności majątkowej, to podziałem objęte mogą być tylko te przedmioty, które nadal istnieją w masie podlegającej podziałowi. J. C. jest obecnie wpisana w księdze wieczystej, jako współwłaściciel nieruchomości w 5/16 częściach, a zatem strony pozostają współwłaścicielami udziału wynoszącego 3/8 części o wartości 65.848 zł, zaś wnioskodawcy służy udział 3/16 części. Wartość udziału wnioskodawcy w majątku o łącznej wartości 72.038 zł (65.848 zł + ruchomości 6.190 zł) wynosi zatem 32.989 zł i po pomniejszeniu o nakłady dokonane przez strony, spłata na rzecz wnioskodawcy wynosi 11.030 zł. Sąd Okręgowy odrzucił nadto na podstawie art. 199 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. wniosek J. C. o ponowne rozliczenie kwoty 6.480 zł z tytułu nakładu na majątek wspólny, bowiem w tym przedmiocie został wydany prawomocny wyrok w sprawie IC(...)/09.

W skardze kasacyjnej, opartej o pierwszą podstawę kasacyjną (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.),

wnioskodawca zarzucił naruszenie prawa materialnego tj. art. 43 § 1, art. 50¹ i 46 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zw. z art. 1035 k.c. i 197 k.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie i uznanie, że zaliczeniu podlegał jedynie udział wynoszący 3/8 części w opisaney przez Sąd nieruchomości, a nie cała nieruchomość, ewentualnie udział 11/16 części nieruchomości stanowiącej majątek wspólny stron na datę orzekania. Wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia w punkcie I.1, I.3 i I.4 i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania.

Uzasadnienie prawne

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zagadnienie stosunków majątkowych pomiędzy małżonkami w zakresie objętym wspólnością ustawową od chwili ustania tej wspólności oraz kwestię podziału majątku wspólnego reguluje art. 46 k.r.o. odsyłając w sprawach nieunormowanych przepisami Działu III, Rozdziału I kodeksu do odpowiedniego stosowania przepisów o wspólności majątku spadkowego oraz dziale spadku, a zatem do art. 1035-1036 k.c., a poprzez te przepisy do art. 197-221 k.c. Przepisy te mają zastosowanie również do wspólności majątkowej ustanowionej umową z zachowaniem przepisów Oddziału 2, Rozdziału II Działu III kodeksu. Zgodnie z art. 50¹ w razie ustania wspólności udziały małżonków są równe chyba, że umowa majątkowa małżeńska stanowi inaczej. Z niekwestionowanych ustaleń faktycznych, którymi Sąd Najwyższy jest związany wynika, że strony zawarły małżeńską umowę majątkową rozszerzając wspólność ustawową na wszystkie przedmioty i prawa majątkowe nabyte przed zawarciem małżeństwa. Wobec braku ustalenia, że w umowie strony ustanowiły inne zasady określenia udziałów w razie ustania wspólności, niż określone w art. 50¹ k.r.o., przyjąć należy, że udziały te są równe.

Nie ma racji skarżący wywodząc, że zaliczeniu do majątku wspólnego stron powinna podlegać cała nieruchomość położona w S. Co do zasady przedmiotem postępowania o podział jest majątek, który był objęty wspólnością majątkową i istniał w dacie jej ustania. Ruchomości i nieruchomości wchodzące w skład majątku w tej dacie muszą jednak istnieć w dacie dokonywania podziału, bowiem decydujące znaczenie dla rozstrzygnięcia mają okoliczności istniejące w dacie zamknięcia rozprawy (art. 316 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Sąd ma obowiązek orzeczenia o przyznaniu jednemu z byłych małżonków istniejących składników majątkowych i dokonania rozliczenia ich wartości. Składniki bezprawnie zniszczone lub zbyte przez jednego z małżonków podlegają rozliczeniu, natomiast składniki zużyte w toku normalnego używania nie są uwzględniane. Tożsama sytuacja zachodzi w wypadku, gdy prawo własności całej nieruchomości lub jej części stanowiące majątek wspólny w czasie ustania wspólności majątkowej, zostaje utracone przez byłych małżonków po tej dacie a przed dokonaniem podziału. Może być to wynikiem takich zdarzeń prawnych jak przejście własności nieruchomości na osobę trzecią ex lege, uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, a także - jak w sprawie niniejszej - skutecznego odwołania darowizny. Odwołanie to, będące jednostronną czynnością prawną darczyńcy, wywiera wprawdzie jedynie skutek obligacyjny, jednakże z chwilą złożenia oświadczenia przez obdarowanego o zwrotnym przeniesieniu prawa własności lub uprawomocnienia się wyroku zastępującego to oświadczenie (art. 64 k.c. i art. 1047 k.c.) następuje skutek rzeczowy, co prowadzi do definitywnego zniesienia stosunku

prawnego powstałego w wyniku zawartej umowy darowizny i przywraca w zakresie prawa własności taki stan prawny, jaki istniał przed jej zawarciem. Brak jest zatem w takim wypadku podstaw do objęcia nieruchomości lub jej części podziałem majątku wspólnego, skoro byli małżonkowie lub jeden z nich utracili w części albo w całości prawo własności nieruchomości na rzecz osoby trzeciej. Prawidłowo przyjął więc Sąd Okręgowy, że udział we współwłasności nieruchomości w wysokości 5/16 części, co do którego zostało złożone skuteczne oświadczenie o odwołaniu darowizny i stanowiący przedmiot prawomocnego wyroku zobowiązującego wnioskodawcę do jego zwrotnego przeniesienia na J. C., nie może zostać zaliczony do majątku wspólnego stron i podlegać podziałowi lub rozliczeniu.

Zasadny jest natomiast zarzut naruszenia art. 43 § 1, art. 50¹ i 46 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w zw. z art. 1035 k.c. i 197 k.c. w części dotyczącej wysokości udziału w prawie własności nieruchomości zakwalifikowanego, jako majątek wspólny stron.

W systemie apelacyjnym sąd odwoławczy jest nie tylko instancją kontrolną, ale przede wszystkim instancją merytoryczną (art. 378 § 1 k.p.c. i art. 382 k.p.c.). Obowiązek orzekania na podstawie materiału dowodowego zebranego w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym oznacza, że sąd ten nie może poprzestać na ustosunkowaniu się do zarzutów apelacyjnych, a w każdym wypadku dokonać ponownych ustaleń faktycznych i ocenić je samodzielnie z punktu widzenia prawa materialnego. Jedynie w wypadku, gdy je w całości podziela, może ograniczyć się do stwierdzenia, że przyjmuje je za własne (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2009 r., II PK 151/09, z dnia 6 lipca 2011 r., I CSK 67/11, nie publ. oraz orzecznictwo przytoczone w jego uzasadnieniu). Jeżeli sąd odwoławczy dokonuje odmiennej, niż sąd pierwszej instancji oceny prawnej, obowiązany jest wskazać ustalenia faktyczne stanowiące jej podstawę. Dokonanie oceny prawnej to ustalenie podstawy prawnej orzeczenia, a więc dobór właściwego przepisu prawa materialnego, jego wykładnia i subsumpcja. Dokonując odmiennej, niż Sąd Rejonowy ustalenia składu majątku wspólnego stron w części dotyczącej nieruchomości Sąd Okręgowy obowiązany był wskazać nie tylko na przyczyny uznania, że w skład majątku podlegającego podziałowi nie wchodzi udział 5/16 części nieruchomości, ale w drodze wyводу prawnego wyjaśnić również, jakie przepisy prawa stanowiły podstawę zaliczenia do majątku wspólnego 3/8 jej części, dokonać ich wykładni i subsumpcji w sposób umożliwiający ocenę prawidłowości rozstrzygnięcia. Uzasadnienie zaskarżonego postanowienia nie zawiera wyjaśnienia motywów, które doprowadziły do przyjęcia udziału w 3/8 częściach. W konsekwencji orzeczenie nie poddaje się w tym zakresie kontroli kasacyjnej, co nie pozwala na ocenę zarówno zasadności zarzutu podniesionego w skardze kasacyjnej, jaki i prawidłowości rozstrzygnięcia. Na marginesie zwrócić należy także uwagę na błąd rachunkowy w wyliczeniu wartości udziału 3/8 części.

Zważywszy na powyższe orzeczono jak w sentencji na podstawie art. 398¹⁵ k.p.c.